

מרים הרים

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 382

מודיני עשרה בטבת, ושאלות המצוות

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א - רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

ביתו (משנ"ב סי' תקנ"ה ס"ק ח', וע"ע "אברהם בוטשאש" סי' תקס"ז).

שכח - ואכל או ברך על אוכל

אם טעה ושכח שהיום צום ואכל, אסור לו להמשיך לאכול, שמי שאכל שום יחזור ויאכל שום: (משנ"ב סי' תקמ"ט ס"ק ג') אם כבר ברך על דבר מאכל - אסור לו לאכול ממנו, אלא יאמר מיד "ברוך שם וגו'" ("שערי תשובה" סי' תקס"ח ס"ק א'). מי שבטעות אכל או שתה ביום התענית צריך לגמור התענית וא"צ להתענות ביום אחר, אא"כ כוונתו לכפרה (וכן איתא במהרי"ל שצויה לאחד להתענות אח"כ לכפרה), (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח').

חתן או בעל ברית בבית הכנסת

כשיש חתן או סנדק או בעל ברית בביהכ"נ אומרים סליחות עד הרחמים והסליחות (כן המנהג ברוב המקומות, וע"י משנ"ב סי' קל"א ס"ק כ"ז ח'), אבל החתן או בעל ברית עצמו אינו אומר סליחות כלל (שע"ת סי' קל"א, "לוח א"י" חודש חשון, והגר"ח קניבסקי שליט"א), ואומרים "אבינו מלכנו" ("ערוך השולחן" סי' קל"א סעיף י"ז).

קריאת התורה

אין להעלות תורה לא בשחרית ולא במנחה את מי שאינו צם, או את מי שאין בדתו להשלים את התענית, ובדיעבד אם קראוהו, אם הוא ת"ח ומחמת אונס אירע שלא התענה וצר לו לומר להם כדי שלא יהיה חילול ד' בדבר, יכול לסמוך בשעת הדחק על המקילין לעלות (משנ"ב סי' ק"י וס"ק כ"א).

בשעת קריאת התורה נוהגים בני אשכנז, לומר כמה פסוקים בקול רם: "שוב מחורן" וגו', וכן "ד' די" וגו' וכן "וסלחת" וגו'. וצריך שקודם יאמר הקהל, והש"ץ ימתין עד שכולם יסיימו, ורק אח"כ יקרא, כדי שכולם ישמעו. (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג'). העולה לתורה, יאמר פסוקים אלו ביחד עם הש"ץ, ולא ביחד עם הקהל (שם).

קדיש לפני שמו"ע

שאלה: מיד לאחר קריאת התורה במנחה (במנין ספרדי שאין קוראים בנביא), אמרו חצי קדיש (כמו בכל שני וחמישי), האם לומר קדיש עוד פעם לפני שמו"ע? תשובה: אם אומרים קדיש על הבימה, א"כ לפני העמוד לא יאמרו קדיש כי אין במה להפסיק בין הקדישים, "יהללו" וילדוד מזמור", אין זה הפסק (משנ"ב סי' רצ"ב ס"ק ד'), ובעצם הקדיש הולך על קריאת התורה, והא דאמרין הקדיש קודם שמו"ע, כדי שידעו הציבור שהגיע הש"ץ לפני העמוד ("לבוש" שם). ולכן במקרה שהולכים לקרוא בתורה במקום אחר, וחוזרים לבית הכנסת כדי להתפלל שמו"ע יש לומר הקדיש לאחר קריאת התורה (שעה"צ סי' תרכ"ב ס"ק ז').

רפואה

מותר לבלוע תרופה מרה ביום התענית (שו"ת "שבט הלוי" ח"י תשי"א), אם שותה מים עם הכדור רק כדי להורידו לא יברך עליו "שהכל", אבל אם גם נהנה צריך לברך "שהכל" (שו"ת "שבט הלוי" שם תשי"ג).

אמירת "עננו"

חולה שאוכל ביום התענית לא יאמר "עננו" ("ביאור הלכה" סי' תקס"ה, ד"ה בין יחיד). מי שאכל בשוגג, יכול לומר "עננו", מכיוון שהוא חייב עדיין לצום, ויאמר "ביום צום התענית הזה". (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ג'. ועי' שו"ת "שבט הלוי", ח"ה סי' אות ד'. שמיישב הסתירה בזה). קטן שאינו צם לא יאמר "עננו" במנחה. (דגם גדול אינו אומר "עננו" אם אינו צם, ולא שייך בזה חינוך, שו"ת "שבט הלוי", ח"ה סי' קל"א). אמר "עננו" ב"שמע קולנו", וטעה וסיים "ברוך וכו' העונה בעת צרה" במקום לסיים ברכת "שמע קולנו", אם נזכר תוכ"ד, יכול לומר מיד "שומע תפילה", אם נזכר לאחר כ"ד, יחזור ויאמר "כי אתה שומע וכו' " (שו"ת "שבט הלוי", ח"ה סי' קל"ב).

כשאין עשרה מתענים

אם אין עשרה שמתענים - אין לומר "עננו" בחזרת הש"ץ אחר ברכת "גואל ישראל". ויש סוברים, שמספיק שיש שבעה מתענים בתענית ציבור, (והשאר אנוסים כגון: שהם חולים) כדי לקבוע ברכת

לע"נ מרן רבינו שמריהו יוסף נסים קרליץ זצוקל"ה

נלביע כ"ג בתשרי תשי"פ

לע"נ

נשמה טהורה הנערה רחל ע"ה

בת יבדלחטי"א הרב יהודה אריה הלוי דינר

נלביע כ"ה מרחשון תשי"פ

לע"נ

הרה"ח נתן ב"ר משה עקשטיין ז"ל

נלביע י' באייר תשע"ט

לע"נ

עשרה בטבת

ליל הצום

בליל עשרה בטבת מותר לאכול ולשתות. חובת הצום מתחילה מעלות השחר. (שו"ע סי' תקנ"ב ס"ב). אם הלך לישון בליל התענית, אסור לו לאכול - אפילו קם לפני עלות השחר - אא"כ התנה לפני השינה שיאכל לאחר שיקום, אבל לשתות מותר, אפילו לא התנה על כך. ולכתחילה ראוי להחמיר ולהתנות גם על שתיה (שו"ע סי' תקס"ד ומשנ"ב סי' ק"ו).

ואם עבר ואכל לפני עלות השחר כשלא התנה על כך לפני שנתו לא הפסיד תפילת "ענינו". וכן מותר לעלות לתורה ולישא כפיו ולהיות שויץ (ע"י "שבט הקהתי" ח"א סי' ק"פ).

מחזי שעה לפני עלות השחר, אסור להתחיל לאכול יותר מכביצה פת ומזונות (משנ"ב סי' פ"ט ס"ק כ"ז), ופירות ושתייה מותר אפילו הרבה, ובשעת הדחק יש להקל אם אין זה מספיק לו לצורך התענית ("תשובות והנהגות" ח"ב סי' ת"ד).

קטנים

קטנים אינם חייבים לצום אך אם יש בהם דעת להתאבל, ראוי לחנכם שיאכלו רק מאכל פשוט, כדי שיתאבלו עם הציבור. (משנ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ה').

חתן בשבע ברכות

חתן שהוא בתוך שבעת ימי המשחה שלו אע"ג ששבוע זה הוא לגביו כמו רגל, מכל מקום עליו לצום. שאתי (באה) אבילות דרבים ודחי (דוחה) רגל דיחיד ("ביאור הלכה" סי' תקמ"ט, בשם ריטב"א, וקישו"ע סי' קכ"א ס"ז).

שטיפת הפה

אין לשטוף את פיו במים בבוקר, ובמקום צער מותר לעשות כן, אך יזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו כלפי מטה, כדי שלא יכנסו מים לגרונו. (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק י"א).

להתרחץ

מותר לרחוץ אפילו את כל הגוף בתענית (שו"ע סי' תקנ"ג ס"ב). אך נוהגים להחמיר שלא לרחוץ את כל גופו במים חמים. (שעה"צ שם ס"ק ח').

כיבוס בגדים - משא ומתן של שמחה

מותר לכבס בתעניות, אבל בתענית של י"ז בתמוז ועשרה בטבת אולי יש למעט במשא ומתן של שמחה ("חוט שני" ה' שבת חלק ד' עמ' שפ"א, ומקורו מ"ביאור הלכה" סי' תקנ"א סעיף ב' בשם "אליה רבה" ופמ"ג, דאפשר יש להחמיר ב"ז בתמוז ועשרה בטבת כמו מר"ח עד התענית, ע"י שם, וכוונתו רק ב' תעניות אלו, שזה משום אבילות על החורבן, וגם בדברים שאסור מעיקר הדין שהוא משא ומתן ובנין של שמחה, אבל לספר ולכבס אין איסור).

ויש סוברים שמתוך ככל אלו (הגהות "דעת תורה" שם, שיש טעות סופר בדברי ה"אליה רבה", ואין שום מקור לדין זה).

עישון בתענית

אסור לעשן אפילו בד' צומות וכל שכן בתשעה באב, ויש מקילין. ולכן מי שדחוק לו, שמורגל ביותר, יש להקל אחר חצות ובצנעה בתוך

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח בימות השבוע (א' - ה') :

אחה"צ, בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

עוננו" אחר "גואל ישראל" (ש"ע ס' תקס"ו סיג, ומשנ"ב ס"ק י"ד).
ה"פרי מגדים" (ס"י תקס"ו) מסתפק, אם במקום שאין בו עשרה מתענים, יש לומר "עוננו" בחזרת הש"ץ ב"שומע תפילה", או לא לאמרו כלל? אבל ה"משנ"ב (ס"ק י"ג) כתב דמשמע מתשובת הרשב"א וכן מהגהות הגר"א מבואר שעדיף שיאמרו לפחות ב"שומע תפילה" (בלי סיום הברכה, כמוכן) כיוון שהיא תענית ציבור.

ש"צ שאינו צם

אפילו אם יש עשרה מתענים בבית הכנסת, צריך שגם החזן יהיה בין המתענים, כדי שיוכל לומר ברכת "עוננו" (ס"י תקס"ו סי"ה). ואם אין חזן אחר כתב ה"ט"ז שאין לומר חזרת הש"ץ כלל. אולם עיין ב"שער הציון" (שם סק"יט) שתמה עליו, מהיכי יתני לומר כן וכתב דעכ"פ עדיף לחזור חזרת הש"ץ ויזכיר "עוננו" ב"שומע תפילה".
חולה שצריך לאכול, אינו יכול להיות ש"ץ בתענית ציבור (שם סעיף ה'), אך אם הוא נוטל רק כדורים או תרופה מרה, הוא נחשב לצם. ("באר היטב" ס' תקס"ו ס"ק ז') וכן אם אכל רק פחות מכשעור, נחשב לצם. ואפילו עשה כן כמה פעמים (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

ש"ץ – מי שלא נתמלא זקנו

בתענית ציבור, לא יהא ש"ץ אלא מי שנתמלא זקנו, ואין להקל בזה אפילו עיי מחילת הציבור (משנ"ב ס' ניג ס"ק כ"ג).
אולם גישבות לצעירים לא צריכים להזהיר, שהרמ"ם או המשגיח יהיו ש"ץ. כי מאחר וכולם צעירים, לא שייך בזה כבוד הציבור, וגם הבהורים יכולים להיות ש"ץ ("הליכות שלמה" פ"ב הערה 67, הגר"ש אלישיב זצ"ל).

כהן שאינו צם

כהן שאינו צם אינו יכול לישא כפיו במנחה ("לוח א"י" צום גדליה, בשם הפמ"ג, וכ"ה ב"מחזיק ברכה" קונטרס אחרון ס' קכ"ט ס"ק א', הגר"ח קניבסקי שליט"א), ויש סוברים שיכול לישא כפיו ("מקור חיים" ס' קכ"ט סעיף ה'), וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל.

כהן שאין לו טלית

כהן שאין לו טלית, לא יעמוד מאחורי הפרוכת אפילו בשעת הדחק, מכיון שאסור להשתמש בה (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ויש מתירים, משום שאין זה נחשב לשימוש אלא רק להפרדה בעלמא (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).
יש להוסיף, שאם יש חשש שישתכלו על הכהן בשעה שאומר את ברכת הכהנים" ויסיחו את הדעת מן הברכה, לא יעשו כן, וכמבואר במשנ"ב (ס"י קנ"ח ס"ק קי"ב), שאם אין דרך לכסות ידיו בטלית והוא רוצה לעשות כן כדי שלא ישתכלו על מומין שבידיו, אסור לעשות כן משום שהוא משונה, ע"י שם.

ברכת כהנים בתענית ציבור במנחה גדולה

אלה: בני ספרד נוהגים לישא כפיהם בתענית ציבור רק במנחה קטנה (ע"י ש"ע ס' קכ"ט), והרבה מבני אשכנז נוהגים לישא כפיהם אפילו במנחה גדולה ("חזון איש" ס' כ'), האם בן אשכנז יכול לישא כפיו במנחה גדולה במנין שרובו בני ספרד?
תשובה: לדעת "החזון איש" אין כאן מחלוקת, וס"ל שזה גופא כוונת הש"ע שגם לבני ספרד הדין הוא כן, ולכן עכ"פ בן אשכנז יכול לישא כפיו במנחה גדולה, אפילו במנין שרובו בני ספרד (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

פעמיים מנחה בתענית

מי שלא התפלל שחרית בתענית, ומתפלל פעמיים מנחה גם בתפילה השניה שהיא תשלומין על שחרית צריך לומר "עוננו" (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

קריאת התורה ותפילה לאחר השקיעה

אם אירע ונתאחרו ציבור בתפילת מנחה עד אחר השקיעה, יש סוברים דבכל זאת יש להם לישא כפיהם לקרות בתורה פרשת "ויחל" ולומר "עוננו" בשמו"ע (ש"ר"ת "דבר יהושע", להגר"מ אהרנברג זצ"ל ח"ג י"ד ס' ט"ג).

יש אומרים שלא להתפלל כלל לאחר השקיעה אפילו בדיעבד שנתאחרו, (וכן הורה החזו"א זצ"ל, "ארחות רבינו" ח"ג ע"מ רכ"ה ע"ש), ועיי משנ"ב ס' ר"ג ס"ק י"ד בדדיעבד ושעת הדחק גדול יש להקל עד רבע שעה קודם צאה"כ שדינו כיום.

חזרה בתשובה

חייב כל איש לשום אל לבו ביום התענית ולפשפש במעשיו ולשוב בתשובה, כי אין עיקר התענית אלא הכנה לתשובה, וכן אותם אנשים ההולכים בטויל ובדברים בטלים, תפסו הטפל והניחו העיקר (משנ"ב ס' תקמ"ט ס"ק א').

תנינת צדקה

נוהגים לתת צדקה במנחה ביום תענית, כדאיתא בגמ' (ברכות ו'): אגרא דתעניתא צדקתא. ויש נוהגים לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב (משנ"ב ס' תקס"ו ס"ק י"ב בשם אליה רבה).

שתייה באמצע שמונה עשרה

אלה: במוצאי תענית, התפלל מעריב ובאמצע שמו"ע הריגש שעומד להתמוטט, ניגש לברזי לשתות כוס מים להחיות נפשו, האם יברך קודם ברכת "שהכל" או עדיף לשתות בלי ברכה?

יסוד השאלה, האם נימא כיון שחייב לשתות משום פיקוח נפש, ממילא גם צריך להפסיק באמצע שמו"ע ויברך או שמא כיון שלגבי פיקוח נפש מספיק לשתות את המים (שעצם השתיה לא נחשב להפסק, שהרי לא מדבר כלום), אבל מה"ת שיפסיק את השמו"ע בדיבור הברכה.

תשובה: כיון שחייב לשתות, ויש איסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה ממילא הותר לו גם לברך, ובפרט דמבואר בשו"ע (ס' ק"א סעיף י"ב) שהפסק בשוגג לא מפסיק בדיעבד, ע"י שם. וכ"כ כאן שהדין מחייב שצריך לברך ממילא בדיעבד אין זה הפסק בתפילה (הגר"א"ל שטינמן זצ"ל והגר"ח קניבסקי שליט"א).

ויש סוברים דמסתבר שיותר להפסיק רק למה שמוכרח, והיינו רק לשתיה בלבד, אבל הברכה אין בזה היתר, וישתה בלי ברכה (הגר"נ קרליץ שליט"א), וי"א שהוא ספק ולכן ירהר הברכה בלבו לסמוך בדיעבד על הפוסקים דס"ל הרחוק כדיבור (הגר"ש ט"ו וייס שליט"א).

קידוש לבנה

אם לא קידשו לבנה עד עשרה בטבת לדעת הרמ"א לא יקדש במוצאי התענית שאין שרויין בשמחה, אלא ימתין לליל י"ב בטבת. אמנם לדעת כמה אחרונים יכול לקדש במוצאי התענית אבל צריך לטעום מקודם (ולא דמי למוצאי יוה"כ שיכול קדש מיד לפי ששמחין שיצאו בדימוס), (משנ"ב ס' תכ"ו ס"ק י"א).

"כה אמר... וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה

ולמועדים טובים..." (זכריה ח' י"ט)

שאלות המצויות

כינוס מלמדים על חשבון הלימודים

אלה: מנהל 'חידר' רוצה לעשות כינוס של כל המלמדים ביחד, כדי לדון על בעיות שיש בכיתה, הזמן המתאים לכך הוא רק בשעות הפעילות של ה'חידר', ועיי? באותו זמן הילדים ישתחררו מהלימוד, האם מותר לעשות כן?

יסוד השאלה הוא, מצד אחד הוא ביטול תורה לילדים ומצד שני זוהי ירידה לצורך עלייה.

תשובה: מנהל ה'חידר' יבקש רשות מההורים לעשות כינוס זה, ואז אפשר לעשותו (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

השכרת ספר תורה

אלה: שאלה: ביהכ"נ יש לו כמה ספרי תורה ומבקשים להשאל אחד מהם לאחרים, האם מותר להשכירם?

יסוד השאלה הוא, דאיתא בשו"ע (יו"ד ס' ע"ר סעיף א') שאסור למכור ספר תורה אפילו אם יש לו הרבה, אבל ללימוד תורה או לישא אשה מותר, ע"י שם. ויש לדון שמא דוקא למכור אסור אבל להשכיר מותר.

תשובה: מסתבר שגם להשכיר אסור דיש בו בויזון לספר התורה (הגר"ח קניבסקי שליט"א), ואפשר לסכם שאם רוצים יכולים לתת תרומה לביהכ"נ.

עמידה לפני ספר תורה פסול

אלה: שאלה: ספר תורה שהוא פסול ומעבירים או ממקום למקום, האם יש לקום לפניו כמו שקמים לפני ספר תורה כשר?

תשובה: מסתבר שאע"פ שיש בו קדושה, בכל זאת אין חיוב לקום לפניו כיון שהוא פסול (הגר"ח קניבסקי שליט"א, עיי רמ"א יו"ד ס' רפ"ב סעיף י"ח, ובט"ז ס"ק י"ב, והגר"א ס"ק ל"ו, וב"ערוך השולחן" שם סעיף ד'). אבל עיי בשו"ת "נודע ביהודה" מה"ק יו"ד סוף תשי"ע.

וראינו שכאשר הביאו ספר תורה חדש להגר"נ קרליץ זצ"ל שיכתוב בו אות בסוף פרשת וזאת הברכה, היה קם מיד משום קדושת ספר תורה, ושאלנו, הרי אין זה ספר תורה שלם, אמר רבינו זצ"ל שמצוי שהאותיות כולן מלאות מבחוץ, ורק צריכים למלא מבפנים, נמצא שבעצם הוא ספר תורה כשר, ולכן קם לפניו.

שכר דירה ונסרת הבשר

אלה: שאלה: שכר דירה לחודש, ובטעות הזיז את התקע של המקפא והוא היה כבוי כמה ימים, והבשר שבתוכו התקלקל, האם השוכר חייב לשלם על הבשר?

יסוד השאלה הוא, כיון שזה היה רק גרמא, שעיי שנכבה החשמל נסר הבשר, שמא פטור מלשלם, ואולי אפילו בידי שמים פטור, כיון שהיה זה בשוגג.

תשובה: כששוכר דירה מונח בזה שנעשה שומר על כל מה שבתוכה, ואפילו אין דיני שומרים בקרקע, בכל זאת כל המטלטלין שבתוכה נעשה עליהם שומר, וכגון אם שכח השוכר לנעול את דלת הבית ובא גנב וגנב חפצים מהדירה בודאי חייב.

לכן, בנד"ד, כיון שהוא שומר על הבשר שבתוכו, הרי חייב לשלם עליו מדיני שומרים.

תשלום פיצויים

אלה: שאלה: פיטר עובד מעבודתו, והעובד לא ביקש את הפיצויים, האם חייבים לתת לו, או מכיון שלא ביקש אין חיוב?

תשובה: כיון שמנהג המקום הוא לתת פיצויים אפילו כשלא מבקשים, חייבים להודיעו שמגיע לו פיצויים ולשלם לו, רק אם אמר שהוא מוחל אין צורך לשלם.